

O‘ZBEKISTONDA XOTIN-QIZLARNING SPORTGA JALB ETILISHI: NAZARIY ASOSLAR VA TARIHIY JARAYONLAR

Mirzayev Ibroxim Ilhomovich

Samarqand davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekistonda xotin-qizlarning sport sohasiga jalb etilishi masalasining nazariy asoslari hamda tarixiy shakllanish jarayonlari tahlil qilinadi. Unda xotin-qizlarning jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanishiga oid ijtimoiy-pedagogik qarashlar, milliy qadriyatlar va gender tengligi masalalarining ilmiy asoslari yoritilgan. Shuningdek, mustaqillik davrigacha va mustaqillikdan keyingi yillarda xotin-qizlar sportini rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosati, normativ-huquqiy hujjatlar hamda amalga oshirilgan islohotlar tarixiy ketma-ketlikda ko‘rib chiqiladi. Maqolada sport orqali xotin-qizlarning sog‘lom turmush tarzini shakllantirish, ijtimoiy faolligini oshirish va jamiyatdagi o‘rnini mustahkamlashdagi ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: Xotin-qizlarni sportga keng jalb qilish.

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические основы и исторические процессы вовлечения женщин в спорт в Узбекистане. Рассматриваются социально-педагогические взгляды на участие женщин в физическом воспитании и спорте, национальные ценности и научная основа вопросов гендерного равенства. Также анализируются государственная политика, нормативно-правовые документы и реформы, проведенные для развития женского спорта в донезависимый и посленезависимый периоды в историческом порядке. В статье обосновывается важность спорта в формировании здорового образа жизни женщин, повышении их социальной активности и укреплении их позиций в обществе.

Ключевые слова: Широкое участие женщин в спорте.

Abstract: This article analyzes the theoretical foundations and historical processes of women's involvement in sports in Uzbekistan. It covers socio-pedagogical views on women's participation in physical education and sports, national values, and the scientific basis of gender equality issues. It also examines state policy, regulatory and legal documents, and reforms implemented to develop women's sports in the pre-independence and post-independence years in historical order. The article substantiates the importance of sports in shaping a healthy lifestyle for women, increasing their social activity, and strengthening their position in society.

Key words: Women's participation in sports.

O‘zbekistonda mustaqillik yillaridan boshlab xotin-qizlarning jamiyatdagi o‘rni va faolligini oshirish, ularni sog‘lom turmush tarziga jalb etish, shu jumladan, sport sohasida ishtirokini kengaytirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga

aylandi. Bugungi kunda ayollar sportining rivoji nafaqat ijtimoiy barqarorlik, balki millat salomatligining muhim omili sifatida ham e'tirof etilmoqda.

Sport ijtimoiy institut sifatida inson salomatligi, ijtimoiy moslashuv va o'zini anglash vositasi bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, ayollar uchun sport – bu nafaqat jismoniy faollik, balki o'z-o'zini anglash, o'z-o'zini ifodalash, gender tengligini ta'minlash vositasidir. Gender nazariyasiga ko'ra, sport sohasidagi tenglik – umumiy demokratik jamiyat qurilishining tarkibiy qismi hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (26-modda) – ayollar va erkaklar teng huquqli;

"Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash" bo'yicha davlat dasturlari;

Prezident qarorlari, jumladan, 2020 yildagi "Xotin-qizlarni sportga keng jalb qilish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi";

Milliy Olimpiya qo'mitasi va Sportni rivojlantirish vazirligi faoliyati.

Xotin-qizlarni sportga jalb etish markazlashtirilgan siyosat orqali olib borilgan bo'lib, sport – sog'lom avlod tarbiyasining bir bo'lagi sifatida qaralgan. Shu davrda ko'plab sport maktablari tashkil etildi, biroq diniy-ma'naviy qarashlar ba'zida ayollarning faol qatnashuviga to'sqinlik qilgan.

1991 yildan so'ng mustaqil O'zbekiston o'z milliy qadriyatlariga asoslangan sport siyosatini shakllantira boshladi. Ayollarning sportdagi ishtiroki yangicha ijtimoiy va huquqiy asoslarda rivojlana boshladi. Ayniqsa, oxirgi yillarda yurtimiz sportchilarining xalqaro musobaqalarda erishgan yutuqlari e'tiborga molikdir (masalan, Parij-2024 yo'lida bo'lgan ayol sportchilarimiz sonining ortishi).

Bugungi kunda maktabgacha ta'limdan boshlab oliy ta'limgacha bo'lgan barcha bosqichlarda sportga qiziqish va faol qatnashuvni kuchaytirishga qaratilgan tizimli ishlar olib borilmoqda. Ayollar sport turlari, jumladan, dzyudo, kurash, gimnastika, yengil atletika bo'yicha xalqaro miqyosda muvaffaqiyatlarga erishmoqda.

Muammolar: an'anaviy qarashlar, ayrim hududlarda sport infratuzilmasining yetarli emasligi, oilaviy-cheklov omillari.

Imkoniyatlar: davlat tomonidan ajratilayotgan grantlar, xotin-qizlar uchun alohida sport markazlari, OAV orqali sportga bo'lgan qiziqishni oshirish.

Xotin-qizlarning sportga jalb etilishi – bu jamiyat taraqqiyotining ajralmas qismi. O'zbekiston sharoitida bu jarayon milliy qadriyatlar, zamonaviy demokratik yondashuvlar va sportni rivojlantirish siyosatining uyg'unligi asosida shakllanmoqda. Kelgusida bu boradagi faoliyatni kuchaytirish orqali sog'lom, faol va teng huquqli jamiyat barpo etish mumkin.

Sport va jismoniy tarbiya har bir jamiyatning sog'lom va barkamol avlodni tarbiyalashida muhim omillardan biridir. Bu soha nafaqat shaxsiy salomatlikni mustahkamlashga, balki millatning jismoniy, ma'naviy va axloqiy yetukligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Sog'lom turmush tarzini shakllantirish: Sport bilan muntazam shug'ullanish yurak-qon tomir, nafas olish, asab tizimlarini mustahkamlaydi. Bu esa kasalliklarning oldini olishda katta rol o'ynaydi.

Yosh avlodni tarbiyalash: Sport bolalarda iroda, intizom, jamoaviylik, raqobatbardoshlik kabi fazilatlarni shakllantiradi. Ular orqali mehnatsevarlik va g'alabaga intilish kabi ijobiy xislatlar rivojlanadi.

Milliy birlik va vatanparvarlikni kuchaytirish: Sport musobaqalari, ayniqsa xalqaro darajadagilari, milliy g'ururni oshiradi. Sportchilar yutuqlari orqaligina emas, balki o'zlarining axloqiy fazilatlari bilan ham jamiyatga namuna bo'lishadi.

Ijtimoiy integratsiya va inklyuziya vositasi: Sport jamiyatda turli qatlamlar, millatlar, e'tiqoddagi insonlarni birlashtiradi, tenglik va o'zaro hurmatni mustahkamlaydi. **Jismoniy tarbiyaning ahamiyati**

Ta'lim jarayonining bir bo'lagi sifatida: Maktab va oliy ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya darslari yoshlarning jismoniy rivojlanishiga zamin yaratadi.

Psixologik salomatlikni mustahkamlash: Jismoniy faollik stress, xavotir va depressiyani kamaytiradi. Sport orqali inson o'zini ko'proq ishonchli, faol his qiladi.

Profilaktik vosita sifatida: Bolalikdan jismoniy tarbiya bilan shug'ullanish kelajakda turli surunkali kasalliklarning oldini oladi.

Sport va jismoniy tarbiya nafaqat individual sog'liqni, balki butun jamiyat salomatligini ta'minlashda muhim omildir. Ular orqali sog'lom, barkamol, ijtimoiy jihatdan faol avlod tarbiyalanadi. Shu sababli har bir jamiyatda sportni rivojlantirish va jismoniy tarbiyani keng targ'ib qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi lozim.

Ayollar sportining rivojlanish tarixi (O'zbekiston misolida)

Ayollar sportining rivojlanish tarixi O'zbekistonda ko'p qirrali va bosqichma-bosqich taraqqiyot yo'lini bosib o'tgan. **Davlat siyosati:** Sovet Ittifoqida sportni ommaviylashtirish siyosati yuritilgan, shu jumladan ayollar sporti ham rivojlantirilgan.

Sport jamiyat taraqqiyotining ajralmas qismi bo'lib, inson salomatligini mustahkamlash, sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishda muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, ayollar sportining rivojlanishi nafaqat sog'liqni saqlash, balki ijtimoiy tenglik va ayollar huquqlarining mustahkamlanishida katta ahamiyat kasb etadi

Sport maktablari va to'garaklar: Ayollar uchun sport maktablari, seksiyalar va musobaqalar tashkil etilgan.

Xalqaro ishtirok: O'zbekistonlik sportchi ayollar terma jamoasi tarkibida Olimpiya va xalqaro musobaqalarda qatnashgan (masalan, gimnastika, yengil atletika, kurash).

An'anaviy jamiyatda ba'zi sport turlari ayollar uchun nomaqbul deb qaralgan. Sportdagi ayollar roli ko'pincha cheklangan va ijtimoiy nazorat kuchli bo'lgan. **Mustaqillikdan so'nggi davr (1991 yildan hozirgacha) a) 1990-yillarning oxiri – 2000-yillar boshida:**

Infratuzilma muammolari: Mustaqillikning ilk yillarida iqtisodiy qiyinchiliklar tufayli sportga, ayniqsa ayollar sportiga e'tibor cheklangan. **Madaniy to'siqlar:** Ba'zi hududlarda ayollar sportga jalb etilishida ijtimoiy to'siqlar mavjud

edi. **Davlat dasturlari:** Prezident qarorlari asosida yoshlar va ayollar sportini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratildi.

Sport maktablari va akademiyalar: Respublika miqyosida sport maktablari, kollejlari va oliy o'quv yurtlarida sport yo'nalishlari kengaytirildi.

Musobaqalarda ishtirok: O'zbekistonlik sportchi ayollar Osiyo o'yinlari, jahon chempionatlari, Olimpiya o'yinlarida g'olib va sovrindor bo'lishmoqda.

Oksana Chusovitina – Olimpiya gimnastikachisi, 8 ta Olimpiya o'yinlarida qatnashgan.

Diyora Keldiyorova – Dzyudo bo'yicha Olimpiya chempioni.

Nodira Djumaniyazova – Bokschi, xalqaro musobaqalar g'olibi.

Prezident qarorlari va grant dasturlari: Ayollar sportini qo'llab-quvvatlovchi huquqiy asoslar yaratildi.

Xalqaro aloqalar: FIFA, IOC, FINA kabi tashkilotlar bilan hamkorlik kuchaytirildi.

Ommaviy sport tadbirlari: "Sport – sog'lom turmush asosi" kabi ommaviy harakatlar orqali ayollar faol ishtirok etmoqda. Ayrim hududlarda sport inshootlari yetishmasligi. Ayollar sportiga yetarlicha homiylik va PR yondashuvlarning sustligi. An'anaviy stereotiplarning ba'zan sportga to'sqinlik qilishi.

O'zbekistonda ayollar sporti bosqichma-bosqich rivojlanib, xalqaro miqyosda yutuqlarga erishmoqda. Davlat siyosati, ijtimoiy ongning o'zgarishi va zamonaviy sport tizimining rivojlanishi bu jarayonni tezlashtirmoqda. Biroq, bu yo'lda hali ham muammolar mavjud bo'lib, ularni hal qilish ayollar sportining barqaror taraqqiyoti uchun muhimdir.

Xulosa

O'zbekistonda xotin-qizlarning sportga jalb etilishi uzoq tarixiy taraqqiyot jarayoniga ega bo'lib, u jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy, madaniy va ma'naviy o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liqdir. Tarixiy jarayonlar shuni ko'rsatadiki, dastlab xotin-qizlarning sport faoliyatidagi ishtiroki cheklangan bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan bu borada aniq huquqiy, tashkiliy va ijtimoiy mexanizmlar shakllandi.

Nazariy asoslar nuqtayi nazaridan, xotin-qizlarning sportga jalb etilishi gender tengligi, sog'lom turmush tarzini shakllantirish, shaxs kamoloti va jamiyat salomatligini ta'minlashga xizmat qiladi. Sport ayollarning jismoniy sog'lig'ini mustahkamlash bilan birga, ularning ijtimoiy faolligi, o'ziga bo'lgan ishonchi va yetakchilik salohiyatini oshiradi. Shu jihatdan sport nafaqat jismoniy tarbiya vositasi, balki muhim ijtimoiy-pedagogik omil sifatida namoyon bo'ladi.

Adabiyotlar

1. Sog'lom turmush tarzini keng tatbiq etish va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi 6099-son PF sonli Farmoni, 30.10.2020.

2. O'zbekiston Respublikasining "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida" gi Qonuni (14.09.2015) T.:2015.

3. Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish to'g'risidagi Konsepsiya 2019 13-fevral.

4. Sh.M. Mirziyoyev. Maktabgacha ta'limni tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risidagi farmoni. T; sh. 09.05.2019. y.
5. Sh.M. Mirziyoyev. Kurash milliy sport turini rivojlantirish va uning xalqaro nufuzini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 04.11.2020 yildagi PQ-4881-son